

* * *

זיוה שמיר

תרגומי שירה: מסע במרחבי תבל

ההלך של ארתור רמבו

על שירו פורץ הדרך "לה פוהם"

עוד כשהיה תלמיד גימנסיה, זכה המשורר ארתור רמבו לשבחים מופלגים מפּי ויקטור הוגו, שנחשב באותה עת גדול סופרי צרפת. רמבו כתב כידוע אחדים מהשירים היפים ביותר שהפיקה מקירבה התנועה הסימבוליסטית הפריזאית, שירים שהולידו לימים חקיינים וממשיכי דרך. אף-על-פי-כן וחרף כל כישורונותיו, שמו התפרסם לא בזכות שיר זה או אחר שהפיק קולמוסו, אלא "בזכות" ניסיון התנקשות שלא צלח.

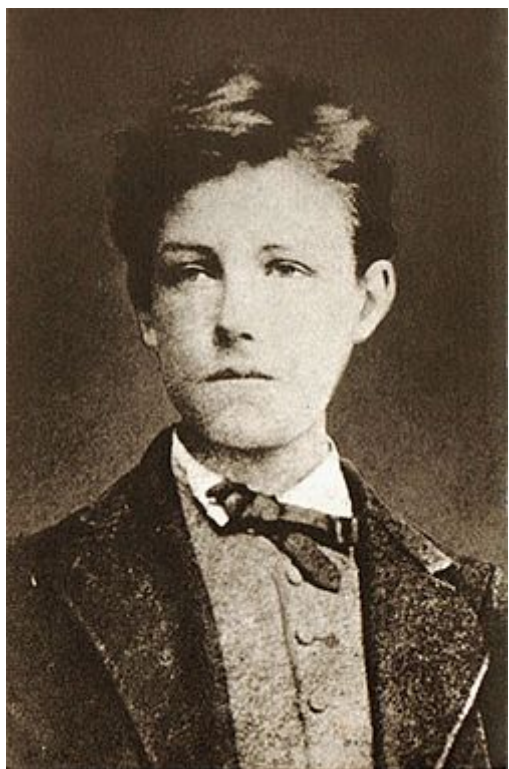
כידוע, התרעם עליו המשורר פול ורלן לאחר שניסה להתנתק ממנו ולעזוב את מעונם המשותף. ורלן נטל את אקדחו, ירה בחברו, הועמד למשפט על ניסיון רצח ונשלח לכלא לשמונה עשר חודשי מאסר. אכן, למשוררי המאה התשע-עשרה היתה לא פעם ביוגרפיה ססגונית ורבת תהפוכות גורל: פושקין ולרמונטוב מצאו את מותם בדו-קרב בעודם בשנות השלושים לחייהם, הלורד ביירון יפה התואר התנסה באהבות רבות, כמו גיבורו דון ז'ואן, ויצא ללחום את מלחמתם של עמים מדוכאים. ניתן לספור על אצבעות יד אחת את המשוררים העבריים שהייתה להם ביוגרפיה סוערת ומסעירה: אלכסנדר פן, רפאל אליעז, בני חבורת "יחדיו", ומי עוד?

הסימבוליסטים הצרפתיים, אבות השירה המודרנית, ניהלו בדרך-כלל אורח חיים בלתי שגרתי, הבזז למוסכמותיה הקונפורמיסטיות של החברה הבורגנית: הם הפכו את הפונדק ואת בית הקפה לביתם, התרועעו עם טיפוסים מפוקפקים, שתו משקאות חריפים עד לאֶבְדון חושים, נטלו סמים, חלו בעגבת וסיימו לא אחת את חייהם בבתי מחסה לחסרי כול.

ארתור רמבו גדל במשפחה הרוסה: עוד בינקותו נעלם אביו מן האופק, ואִמו דלת האמצעים – בת איכרים דתית ונוקשה שתלתה איקונין על קיר ביתה וקראה פסוקי תפילה בלי הרף – עשתה כל מאמץ להרחיק את ילדיה מן השכונות הגרועה שבה התגוררה משפחתה. היא אספה פרוטה לפרוטה, כדי לעבור לסביבה המהוגנת של העיר התעשייתית שארלוויל שבחבל פרובאנס, רשמה את ילדיה לבית-ספר מעולה ואסרה עליהם לשחק בחוץ או לבלות את שעות המנוחה באפס מעשה.

אפילו כישורונותיו של בנה עוררו אצלה חשש וחדש, שפן האם השמרנית וצרת האופקים ביקשה שכל ילדיה ילכו בתלם, ולא יחרגו ממנו כמלוא הנימה. את תשוקתו של בנה המוכשר לנגן בפסנתר הגדירה האם כתשוקה אווילית, ועל כן חרת הילד ארתור מערכת קלידים על השולחן בביתו ו"ניגן" עליהם, ממש כשם שבשירו "לה פוהם", שיובא להלן, הוא הופך את שרוכי הנעליים למיתרי נבל ופורט עליהם את שירו. כשהורעו היחסים בינו לבין אִימו ללא נשוא, עבר הילד להתגורר במערה, וגם כאשר התגורר לימים בקומונה הפריזאית של הבוהמינים, וחזר מפעם לפעם לחופשה בית אִמו בשארלוויל, הוא נהג להתגורר במערה, ולא בבית.

עד מהרה גילה הילד, שהיה לנער, את עולמה הא-מוראלי, רב הסתירות ותעתועי החושים, של שירת בודלר, ובעקבותיה התחיל להציב עמדה אנטי-ממסדית "מושכת אש". הוא בחר מדעת לחיות את חייו כמרדן מר נפש, קרוע בגד וחסר קורת גג, שאֶנטגוניזם חריף שורר בינו לבין החברה הממוסדת. הוא מרד בהוריו ובמוריו, בשלטון החוק, בכל מוסכמה ספרותית ובכל נינוחות בורגנית.

ארתור רמבו. ויקיפדיה.

תמונת רמבו במסגרת, שהיתה ניצבת במשך שנים רבות בכל דירותיה של אסתר ראב. צילום ביתי. כיום ברשותו של אהוד בן עזר, ותימסר בבוא היום לארכיון אסתר ראב ב"גנוזים".

בטרם מלאו לו עשרים שנה פסק רמבו לחבר שירים, והחל לשוטט ברחבי אירופה. בשנות נדודיו הוא חיפש ומצא את החוויות הנועזות והדקדנטיות ביותר, והתנסה בין השאר בעסקים "מכובדים" כמו סחר עבדים או הברחת נשק לאפריקה. בתום מסכת נפתלת של הסתבכויות עם החוק, הוא חזר ב-1891 לצרפת, אושפז בבית-חולים, רגלו הימנית נקטעה מחמת סיבוכי העגבת, ובסוף אותה שנה נפטר בייסורים ובחוסר כול.

קשה להאמין, אך שירו פורץ הדרך "Ma Bohème", מן היפים והנודעים שבשירי התנועה הסימבוליסטית, נתפרסם באוקטובר 1870, כשהיה מחברו נער בן שש-עשרה בלבד. רמבו הנער, שאיבד באותה עת את מורו האהוב, שיצא ללחום במלחמת צרפת-פרוסיה, בחר למרוד באִימו ויצא אל הרחובות להתגולל בהם כחתול אשפתות. הוא האמין בכל לב ב"פואטיקה של החוויה". מכאן הסיק המשורר הצעיר כי עליו להכיר את חלאת החיים ולהשתכשך בפיבים, וזאת כדי לחוות בעצמו אותן חוויות אקסצנטריות שעתידות היו לפרנס את שירתו.

בשיר "Ma bohème" מתואר המשורר כיחפן, המהלך במכנסיים ובמנעלים קרועים, ללא מעיל לעורו, ומיתרי הנבל הדמיוניים שלו אינם אלא שרוכי הנעליים. לפנינו אותו ווגבונד, משורר-הלך, המופר לנו בגרסתו העברית המתונה משירת אלתרמן:

Ma Bohème

Arthur Rimbaud

; Je m'en allais, les poings dans mes poches crevées
; Mon paletot aussi devenait idéal
; J'allais sous le ciel, Muse ! et j'étais ton féal
! Oh ! là ! là ! que d'amours splendides j'ai rêvées
.Mon unique culotte avait un large trou
Petit-Poucet rêveur, j'égrenais dans ma course –
.Des rimes. Mon auberge était à la Grande-Ourse
Mes étoiles au ciel avaient un doux frou-frou –
,Et je les écoutais, assis au bord des routes
Ces bons soirs de septembre où je sentais des gouttes
; De rosée à mon front, comme un vin de vigueur
,Où, rimant au milieu des ombres fantastiques
Comme des lyres, je tirais les élastiques
! De mes souliers blessés, un pied près de mon coeur

Ma bohème

ארתור רמבו

יְדֵי טִמְנָתִי בַּפִּיסִים הַמְחַרְרִים וּלְדַרְכֵי יִצְאָתִי ;
אֶף מְעִילִי הֵן לֹא הָיָה אֶלָּא מְקַסֵּם חֵלֹם ;
אֲנִי הוּא אַבִּירָךְ, הַמוֹזָה, תַּחַת שָׁמַי מָרוֹם ;
אוּ-הוּ, אֵיזָה חֵלֹם נָפֶלָא שֶׁל אֶהְבָּה נִצַּת בִּי .
בַּבְּגָד הַיָּחִיד שֶׁלְעוֹרֵי יֵשׁ חוֹר רָחֵב
דְּבִי הַצִּיר שֶׁבַּמְרוֹמִים אֹוִיתִי לְמַעוֹן,
אַחוּז קוֹרֵי חֵלֹם, זַעִיר כְּאַצְבָּעוֹן,
חֲרוֹזִתִּי וְאֵל אֲזִנִּי לַחֵשׁ לִי כָּל כּוֹכֵב

וּלְמֶתֶק כּוֹכְבֵי הַקְּשֶׁבֶתִי בְּלִילוֹת אֶלּוּל,
עֵת מְמַצְחֵי נֶטֶף נֶטֶף יֵין עֲגָבִים טָלוּל,
כֶּן חֲשֵׁתִי חָרֵשׁ בְּשֶׁבֶתִי בְּצַד הַדֶּרֶךְ .
אוּ בְּחֲרוֹזֵי אֶת חֲרוֹזֵי בִּינוֹת צִלָּלִים כְּהִים,
מְשַׁכְּתִי שְׁרוּךְ אֶרֶץ מְמַנְעֵלִי הַמְּבַקְעִים,
כְּבִנְיָן מִיתָרִים הַסִּמְכָתִי לֵב אֶל בֶּרֶךְ .

מצרפתית: זיוה שמיר

בהשראת הדקדנס הבוהמיני, שחיבב את הדימוי היחפני של ההלך הנודד, וכן בהשראת הלכי רוח סוציאליסטיים, שקשרו כתרים לפרולטריון, אהבו גם המודרניסטים הארץ-ישראליים להציג עצמם כנוודים, קרועי בגד ונעל, אנשי הפקר, חסרי בית וייחוס, אסופים, ממזרים, בני בלי שם, שיכורים, משוררי קרנות, או אספסוף של מצורעים המושלכים אל מחוץ למחנה. בדימויים הוולגריים הללו היה לא מעט מהעמדת הפנים התיאטרלית, שהרי שלונסקי, אלתרמן, רטוש ורבים מחבריהם (בניגוד לבוהמינים הפריסאים, שבאמת היו כת של נוודים מנודים) – באו מרקע מבוסס ומכובד, ולא מן הביבים והאשפתות.

עם זאת, דמותו של ההלך הדל, גירסתו העברית-יהודית של דמות הטרופדור האירופי, נווד נצחי שמביא לתבל ויושביה, או לעיר ו"עולליה", שקדים וצימוקים, היתה לדמות-קבע ביצירת אלתרמן; ויצירת אלתרמן הרי היא הנציגה המובהקת של הבוהמה התל-אביבית הידועה בשם "חבורת יחדיו" או בשם "אסכולת שלונסקי".

* * *